

WYSOKIE DRZEWA

C Ó Ź J E S T P I Ę K N I E J S Z E G O . . .

CZĘŚĆ II

FOT. M. SZYMURA

kornika drukarza. Po roku 2000 obumarło wiele świerków, a nawet całe drzewostany, zwłaszcza w białoruskiej części Puszczy. Dla leśnika kornik to wróg numer jeden, niszczący efekty jego pracy; dla ekologa – ważny gatunek wpływający na dynamikę drzewostanów i obieg materii w ekosystemie. Kornik drukarz to nie jedyny użytkownik świerka – liczba atakujących go owadów jest znacznie wyższa niż w przypadku np. jodły. Mrówka gmachówka wygryza swoje wielometrowej wysokości gniazda w wypróchniałych świerkach. Szyszkowate, zielonkawe twory na końcach gałązek to zniekształcenia powodowane przez należącego do mszyc smrekuna szyszniaka. Igły tego drzewa ogryzają m.in. gąsienice brudnicy mniszki.

1

2

Kornik drukarz to jeden z kluczowych gatunków owadów związanych ze świerkiem. Te drobne chrząszcze co pewien czas pojawiają się masowo, a ich larwy żerując pod korą doprowadzają często do śmierci drzewa. Najbardziej narażone na uszkodzenia przez te owady są lite drzewostany świerkowe. Ostatnie lata, z suszami i upałami to okres dużej aktywności

(1) Galasy wywołane żerem mszycy smerku-
na szyszniaka FOT. A. KECZYŃSKI

(2) Wynurt z rodziny jelonkowatych żyje
w butwiejących kłodach świerkowych

FOT. A. KECZYŃSKI

Więcej o owadach, które związane są ze świerkiem
przeczytaj Państwo na 10 stronie tego numeru
„Matecznika Białowieckiego”

Gniazdo pokornikowe – świerki zabite przez kornika drukarza wyłamują w kolejnych latach silne wiatry

FOT. M. SZYMURA

Żer kornika drukarza (górne zdjęcie)

Atak korników świerk odpiera zalewając ich
korytarze żywicą (dolne zdjęcie)

FOT. A. KECZYŃSKI

Nasiona drzew iglastych wydobywane z szyszek stanowią podstawowy pokarm krzyżodziobów. Samice krzyżodziobów (zdjęcie po prawej) są znacznie skromniej ubarwione niż samce (zdjęcie po lewej), zazwyczaj w odcieniach szarości i zieleni

FOT. M. PERKOWSKI

Zza horyzontu wychyla się czerwona tarcza słońca. Zabębnił na suchym sęku dzięcioł, poderwał się z niego i podlatuje skaczącym w powietrzu lotem do białej wieżycy korony świerka. Trzepocząc się nad zwisającą szyszką, odrywa ją od gałązki i odlatuje z łupem. Sadowi się teraz na pniu starego dębu i zatyka szyszkę w szczelinę grubo spękanej kory. Za chwilę słyhać głucho uderzenia jego mocnego dzioba. Wykuwa nim nasionka spod łusek szyszki. Rozczapierzoną zostawi w szczelinie bądź zrzuci na ziemię, gdy będzie odlatywał po następną. Lecz cóż to? W pogwar szczebiotu zbudzonych ze snu i myszkujących już po gałązkach sikor w mieszała się jakaś inna piosenka. Głośne, melodyjne pogwizdywanie przeplata się z cichutkim skrzypem, a melodia ta cichnie, to brzmi głośniejszą wśród oszronionych koron drzew. Na czubie świerka siedzi krwisto ubarwiony ptak – samiec krzyżodzioba. Z jego to gardziółka płyną te dziwne tony. Oto nadlatuje drugi o szarych i żółtych barwach w upierzeniu. Przysiada na chwilę nieco niżej i... kryje się w gąszczu gałązek. Tam, w masywnie zbudowanym, przykrytym z wierzchu daszkiem gałązek gniazdku tuli się do siebie czworo piskląt. To matka – krzyżodziób nadleciała z zapasem pokarmu w wolu, by nakarmić swoje dzieci. Wpycha kolejno pokarm w rozwarłe szeroko dziobki piskląt i odlatuje. Widzimy ją znowu jak czepia się świerkowej gałązki, na której zwisa szyszka. Zwarły się, jak nożyce zakrzywione, krzyżujące się ze sobą połówki dzioba i odcięły ją. Podlatuje z szyszką do grubej gałęzi i sadowi się na niej. Łupie wzdłuż twarde łuski, wydobywając spod nich językiem nasionka. Nie łuszczy szyszki do końca. W zrzuconej na ziemię pozostało jeszcze dużo nasion. Wyłuszcza je potem wiewiórki. /.../

J.J. Karpiński „Amatorzy świerkowych nasion”

Nasiona świerka są pokarmem dzięciołów, krzyżodziobów i wiewiórek. Występujący w Puszczy dzięcioł trójpalczasty większą część pokarmu wydobywa z martwego drewna świerkowego. Trudno się więc dziwić, że najczęściej można go spotkać tam, gdzie nikt martwych drzew nie uprzęta – w ściśle chronionej części Białowieckiego Parku Narodowego. Mikoryzy na korzeniach świerka tworzy co najmniej 58 różnych gatunków grzybów, zarówno jadalnych (mleczaj świerkowy – zwany rydzem, borowik szlachetny, pieprznik jadalny), jak i trujących (muchomory, krowiak podwinięty).

Wiewiórka również nie gardzi nasionami świerka

FOT. C. KORKOSZ

1

2

(1) Samiec dzięcioła trójpalczastego charakteryzuje się obecnością żółtej „czapeczki”. Dzięcioły te na trwale związały swój los ze świerkiem, gdyż podstawę ich pożywienia stanowią korniki i ich larwy

FOT. H. KOŚCIELNY

(2) Samica dzięcioła trójpalczastego jest znacznie skromniej ubarwiona niż samiec. Ptaki te najchętniej żerują na zamierających świerkach

FOT. M. MATYSIAK

Pospolity pniarek obrzeżony rozwija się na żywych drzewach, a po ich obumarciu rozkłada martwe drewno. Występuje na świerkach i innych gatunkach drzew. Na owocnikach pniarka obrzeżonego możemy obserwować zjawisko gutacji – wydzielanie kropel płynu
FOT. K. KUJAWA

Muchomor porfirowy to partner mikoryzowy świerka
FOT. K. KUJAWA

Grzybnia rycerzyka czerwonożłotego rozwija się w martwym drewnie drzew iglastych
FOT. K. KUJAWA

Mleczaj świerkowy, zwany potocznie rydzem, do swojego rozwoju potrzebuje kontaktu z korzeniami świerka
FOT. K. KUJAWA

Niewielkie owocniki pępowniczki dzwonkowej rozwijają się gromadnie na martwym świerkowym drewnie
FOT. K. KUJAWA

Interesującą cechą biologii świerka jest zdolność rozmnażania wegetatywnego, ujawniająca się zwłaszcza przy górnej granicy lasu i na ubogich siedliskach borowych. Ścielące się po ziemi gałęzie zakorzeniają się, a ich wierzchołki kierują się pionowo ku górze, dając początek nowym drzewom. Świerk na nizinach utrzymuje 5–7 roczników igieł, natomiast igły świerka rosnącego wysoko w górach mogą żyć nawet 15 lat! Co roku na wiosnę, podobnie jak u innych gatunków drzew, można obserwować różnice w czasie rozwoju nowych pędów – niektóre świerki mają już kilkucentymetrowe jasne przyrosty, a inne dalej wyglądają tak jak zimą. Młode szyszki świerka mogą mieć kolor czerwony lub zielony, a formy te różnią się czasem rozwoju i tempem wzrostu.

Majestatyczne reglowe smreki (tak nazywają je górale) opiewali w swojej poezji Kazimierz Przerwa-Tetmajer i Franciszek Nowicki. Wacław Sieroszewski miał za złe białowieskim świerkom, że obwieszają je mchy i porosty. Świerk pojawia się w grafikach

Iwan Iwanowicz Szyszkin (1832–1898) wslawił się doskonałością w malowaniu drzew i lasów. Reprodukacja obrazu „Las...” (1891) pochodzi z albumu „Ivan Shishkin”, Aurora Art Publishers, Leningrad, 1986

Leona Wyczółkowskiego (patrz „MATECZNIK BIAŁOWIESKI” nr 3/2008, str. 16) i malarstwa Kazimierza Sichulskiego. Domorośli lutnicy na Podtatrzu używali bezszęcych deseczek ze środkowej części pnia na dno rezonansowe skrzypiec. Twierdzili przy tym, że najbardziej śpiewny ton mają skrzypce o dnie ze świerka wyrosłego w cieniu, nad szumiącym potokiem. Uważa się, że legendarne skrzypce Stradivariu-

sa zawdzięczają swój niespotykany dźwięk między innymi szczególnym własnościom drewna świerkowego z Czech, z którego zostały wykonane.

Tradycja drzewka bożonarodzeniowego nie jest rodzimym pomysłem – przysłała do nas z Alzacji, gdzie jest znana od XV wieku. A pierwsze bombki to dopiero wiek XIX! W tym czasie górale wieszali szczyt iglastego drzewka wierzchołkiem w dół i ozdabiali go orzechami, jabłkami, ciasteczkami i tym podobnymi łakociami. Dziś trudno sobie wyobrazić Boże Narodzenie bez choinki ustawionej tak jak rosła, obwieszanej kolorowymi bombkami, łańcuchami i migo-

CHOINKĘ ŚNIEŁŚ?

Sen o choince symbolizuje tęsknotę do najbliższych.

widzieć wielką choinkę – czeka cię rodzinne spotkanie, które w zaskakujący i miły sposób zmieni twoje opinie na temat niektórych krewnych

kupować choinkę – tęsknisz za bliską ci osobą

stroić choinkę – pragniesz być doceniony przez najbliższych

ŹRÓDŁO: WWW.EZOP.PL

ącymi elektrycznymi światełkami. Czy powinno to być żywe drzewko czy sztuczna choinka? Kiedy byłem młodym zapalonym ekologiem, wydawało mi się, że sztuczna, plastikowa choinka to dobre rozwiązanie. Jednak poglądy zmieniły mi się z wiekiem i zdobytą w międzyczasie wiedzą – kiedy pozbywamy się naturalnego drzewka to możemy mieć pewność, że rozłoży się ono w krótkim czasie, a zawarte w nim składniki powrócą do obiegu. Wyrzucona sztuczna choinka będzie leżała na wysypisku setki lat. Oczywiście, drzewko powinno mieć atest, potwierdzający, że pochodzi ono z plantacji choinkowej. Sporo jest miejsc w których można takie plantacje zakładać bez większego uszczerbku dla środowiska naturalnego – np. pod liniami energetycznymi.

stronie ścieżki odznacza się szeroką koroną z mnóstwem zwisających bocznych gałązek. Park Pałacowy straci wiele ze swego uroku, kiedy zginą te drzewa. W Parku Pałacowym rosną też północnoamerykańskie świerki kłujące o niebieskawozielonych koronach. W ogrodach coraz częściej można spotkać pochodzące z tego samego kontynentu świerki białe w odmianie stożkowej ('Conica') i karłowatą odmianę gniazdkowatą naszego rodzimego świerka. Ciekawostką jest występująca dziko forma wargowa świerka o pniu pokrytym nieregularnie rozszianymi, wargowato wywiniętymi wykwitami korkowymi.

WOJCIECH ADAMOWSKI
Białowieża Stacja Geobotaniczna
Uniwersytetu Warszawskiego

SYMBOLIKA ŚWIĄTECZNEGO DRZEWKA

Symbolika ozdób choinkowych, jak i samego drzewka, ma swe korzenie w tradycji ludowej, częściowo wyrosłej też na gruncie biblijnym:

Gwiazda Betlejemka, którą umieszczano na szczycie drzewka od ubiegłego wieku, miała pomagać w powrotach do domu z dalekich stron.

Oświetlenie choinki broniło dostępu złym mocom, a także odwrócić miało nieżyczliwe spojrzenia ludzi (zły urok). W chrześcijańskiej symbolice religijnej wskazywało natomiast na Chrystusa, który według tych wierzeń miał być światłem dla pogan.

Jabłka zawieszane na gałązkach symbolizowały biblijny owoc, którym kuszeni byli Adam i Ewa. Później zastąpiono je małymi rajskimi jabłuszkami. Pierwotnie zapewnić miały zdrowie i urodę.

Orzechy, zawijane w sreberka, nieść miały dobrobyt i siłę.

Papierowe łańcuchy przypominały o zniewoleniu grzechem, ale np. w okresach rozbiorów miały wymowę politycznych okowów. Zaś w ludowej tradycji niektórych regionów Polski uważano, że łańcuchy wzmacniają rodzinne więzi oraz chronią dom przed kłopotami.

Dzwonki oznaczają dobre nowiny i radosne wydarzenia.

Anioły mają opiekować się domem.

ŹRÓDŁO: WWW.PL.WIKIPEDIA.ORG

Już w czasie pierwszej wizyty w Białowieży wypatrzyłem parę imponujących świerków w Parku Pałacowym. Rosną one po obu stronach ścieżki prowadzącej w stronę Parku Narodowego. Szczególnie ten po zachodniej

Los go rzucił na skałę nieczułą a hardą;
Wśród kurhanów praczasu, wśród górskich rozłomów
Cwierć wieku ten świerk pośród śniegów, burz i gromów
Prowadził bój rozpaczny o swą bytność twardą.
Gór tytany nań patrzą z kamienną pogardą
On, młodzieniec, żyjący pył, atom atomów,
Życie wszczepiać chce pośród ich martwych ogromów,
Ku słońcu dąży głową młodą, tęskną, hardą!
Darmo zimny głaz tuli w korzeni ramiona
I czepia się z rozpaczą piersi skał świerk młody
Gniewnie góry wód orkan cisnęły nań z łona.
Bój zaciekły, lecz krótki, z paszczą wścieklej wody –
Trzasnął świerk... upadł... fala go zmiata spieniona...
I drzemie znowu pusty nekropol przyrody.

Franciszek Nowicki (1864 – 1935)
„Świerk”

Na długich górach czarne świerki rosną,
Z wiatrem północy szumią pieśń żalostną.
A dołem, dołem, jak wzrok sięgać może,
Złocistych łąków kołysze się morze;
Na morzu wyspy kwiecistej murawy
I rozprószone jak wędrowne nawy
Gdzieniegdzie domki bieleją z poddasza...
To Polska!... To Polska!... To Ojczyzna nasza!

Aleksander Fredro (1793 – 1876)
„Ojczyzna nasza”

I cóż, kochany panie Leonie,
Czy byłeś Pan już w lesie?
czyś widział, jak się pasą konie?
słyszałeś, jak gęś drze się?
[.....]
Czyliś odnalazł w leśnej głuszy
tych świerków kilkunastu,
ten czar, co Polskę budzi w duszy?
Stanisław Wyspiański (1869 – 1907)
„Wierszyk wakacyjny”

Północnoamerykański świerk kłujący charakteryzuje się wąską koroną i sztywnymi siwozielonymi igłami (Park Pałacowy w Białowieży)
FOT. A. KECZYŃSKI

Park Pałacowy w Białowieży. Na zdjęciu z prawej strony najpiękniejszy z parkowych świerków w towarzysztwie grupy czerwonych dębów
FOT. M. SZYMURA